

Стара кућа на Варош капији
The Old House in Varoš Kapija

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

Стара кућа на Варош капији

Грачаничка 10

Културно добро од великог значаја

Аутентични прозори фасаде из Грачаничке улице
Authentic windows facing Gračanička Street

Историјско језгро Београда некада је било опасно палисадним шанцем са бастионима и капијама. Шанац је представљао остатак утврђења које су подигли Аустријанци током своје владавине Београдом од 1717. до 1739. године. Некадашња Варош капија означавала је једну од четири главне капије Вароши у шанцу (Стамбол капија, Савска капија, Варош капија и Видин капија). Поред њих, постојале су још Петроварадинска капија, Скадар капија и Дунав капија. Иако остаци темеља Варош капије нису откривени, на основу писаних извора може се претпоставити да се налазила на правцу

укрштања Поп Лукине улице и Косанчићевог венца. Међутим, назив је током 19. века постао топоним за простор у непосредној околини обухваћен трасама данашњих улица Поп Лукине, Краља Петра, Кнеза Симе Марковића, Фрушкогорске, Бранкове, Задарске, Топличиног венца, Чубрине и Грачаничке. Читав варошкапијски крај био је све до краја 19. века центар српског старог Београда где су, поред приватних кућа и дућана, биле важне институције: Саборна црква, Конак кнегиње Љубице, прве књиговезнице – књижаре, попут књижаре Велимира Валожића, и књижаре Глигорија Возаревића која је представљала и

културно средиште Срба. У Возаревићевој кући захваљујући Јеврему Обреновићу основана је прва српска јавна библиотека која је одатле премештена у Државну штампарију у Поп Лукиној улици. У овом делу Београда налазила су се здања у којем се одвијао главни политички и верски живот Срба током 19. века: Митрополитов двор, Богословија (где се данас налази Патријаршија), зграда Народне канцеларије и Магистрат.

Варош капија саграђена је 1754. године, на месту на којем је била старија капија, коју су подигли и порушили Аустријанци. У доњем делу била је зидана од камених тесаника, а горњи део био је од дрвета. Личила је на једносpratно здање с колским пролазом у приземљу и стражарницом на спрату. Након 1862. године и одласка Турака

са Калемегдана и из Београда, капија је у потпуности порушена, а назив Варош капија је остао просторна одредница још неко време. Друштвени живот Срба се такође највећим делом одвијао у овом крају, о чему сведочи и једна од најпознатијих и најстаријих сачуваних кафана у Београду, кафана „?” (Знак питања) Ту су биле и најпознатије радње болтаџија, бакалина, кројача и других трговаца. Према описима бројних путописаца, крај око Варош капије је изгледом и карактером одскакао од осталих делова Вароши у шанцу. О томе данас сведочи кућа у Грачаничкој улици бр. 10, позната као Стара кућа на Варош капији. Можда једина која готово неприметно у својој скромности чува дух Београда с краја 18. века. Време подизања објекта није историјски прецизно одређено. Основа, архитектонски склоп и начин

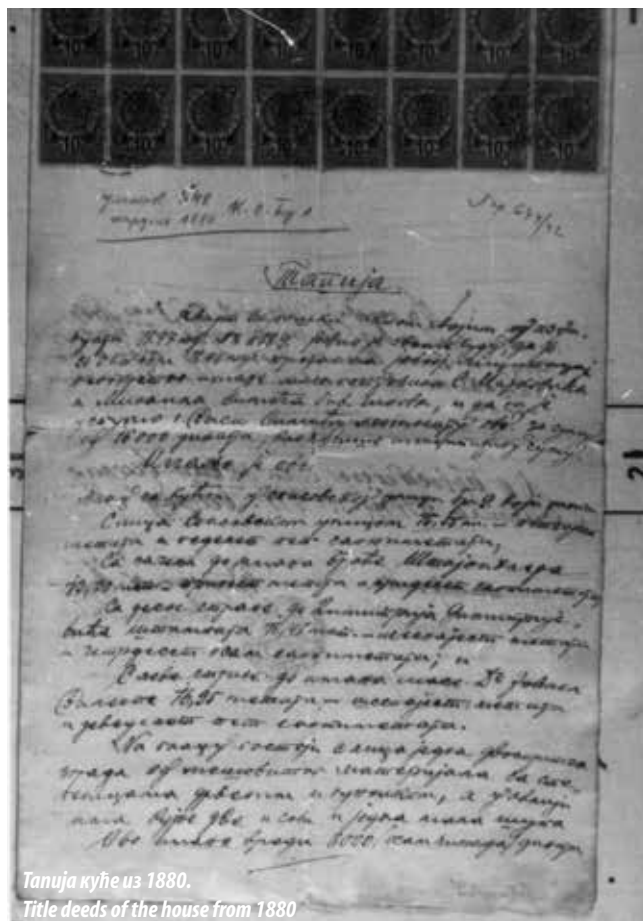

Изглед из 1964.
1964 view

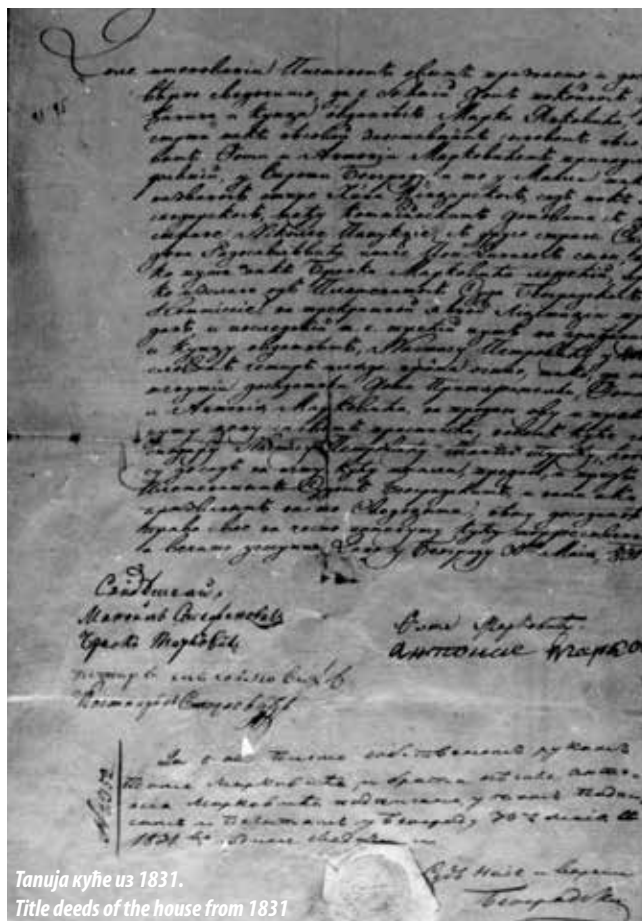
градње указују да је она подигнута крајем 18. века, као и План Београда из 1789. године, на којем је учтана као стамбени објекат непознатог власника. Најстарији сачувани писани документ о *Старој кући на Варош капији* јесте тапија из 1831. године, из које се може видети да је кућу купио Настас Петровић од Томе и Антонија Марковића. Настас је уз кућу добио и турску тапију. Исте, 1831. године кућа је поново у власништву Томе и Антонија Марковића и све до 1930. године била је у првобитном стању, када су додати једно одељење и санитарни чвор. Данас је у власништву потомака Антонија и Томе Марковића.

Објекат има габарит у облику латиничног слова L и састоји се из подрума, приземља и првог спрата. Грађен је у бондручној конструкцији с високим стрмим кровом. Припада типу варошких кућа панонске барокне градње са стилским елементима класицизма. Током велике барокне реконструкције Београда у 18. веку (1717–1739), под влашћу Хабзбуршке монархије, Београдска варош је за кратко време своје историје личила на средњоевропске градове. Међутим, након поновног турског освајања, Београд је до средине 19. века био варош са доминантним оријенталним културним обрасцем, што се могло најбоље сагледати у градитељству иако су се задржали и одређени аустријски утицаји. У то време живеле се колоније трговаца нетурског порекла (Јевреји, Цинцари, Грци), а судећи по овој кући – и Срби из Војводине. По стилским одликама, може се закључити да је кућу зидао непознати пречански мајстор.

После *Хатишерифа* 1830. године,

Тануја куће из 1880.
Title deeds of the house from 1880

Тануја куће из 1831.
Title deeds of the house from 1831

Београд се постепено трансформише у модерну европску престоницу, српски ђаци се школују у престижним европским центрима и доносе архитектуру и обележја владајућих стилова европских градова.

Трагови архитектонског миљеа Варош капије данас су у потпуности нестали. Једини објекат који сведочи о стамбеној архитектури с краја 18. и почетка 19. века јесте *Стара кућа на Варош капији*. Уникатни је пример каснобарокне стамбене архитектуре на простору читавог Београда. Кућа је *уздана* у улични низ објеката и својом архитектуром се издваја од околних зграда.

С аспекта службе заштите, она данас представља старину и раритетан примерак архитектуре од пре више од два века. Својим положајем она маркира стару регулацију Грачаничке улице. Због

својих архитектонских и културно-историјских вредности, утврђена је за споменик културе од великог значаја (Одлука о утврђивању, *Сл. гласник СРС*, бр. 14/79).

Литература:

- Досије споменика културе *Стара кућа на Варош капији*, документација Завода за заштиту споменика културе града Београда.
 Vogunović, S. G. (2005), *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka*, Beograd.
 Гавела, Ђ. (ур.) (1951), *Стари Београд* : из путописа и мемоара, Београд: Ново поколење.
 Јовановић, Ж. П. (1964), *Из старог Београда*, Београд.

The Old House in Varoš Kapija

10 Gračanička Street

Cultural property of great importance

The historical core of Belgrade used to be surrounded by a palisade moat with bulwarks and gates. The moat was a remnant of the fortress built by the Austrians during their reign over Belgrade from 1717 until 1739. The old Varoš kapija (city gate) was one of the four main city gates along the moat (the Stambol, Sava, Varoš, and Vidin gates). In addition to these, there were also the Petrovaradin Gate, the Skadar Gate, and the Danube Gate. Although the remnants of the Varoš Gate foundations have not yet been discovered, it can be assumed based on the written sources that it was situated at the intersection of Pop Lukina Street and Kosančićev Venac.

However, over the course of the 19th century, the name had become a toponym referring to the space in the vicinity between the present-day streets of Pop Lukina, Kralja Petra, Kneza Sime Markovića, Fruškogorska, Brankova, Zadarska, Topličin Venac, Čubrina, and Gračanička. The entire area was the centre of the old Serbian Belgrade until the late 19th century, where important institutions were located in addition to privately owned homes and shops: St. Michael's Cathedral, Princess Ljubica's Residence, the first book binding and selling shops, such as Velimir Valožić's and Gligorije Vozarević's bookshops, which were Serbian cultural centres.

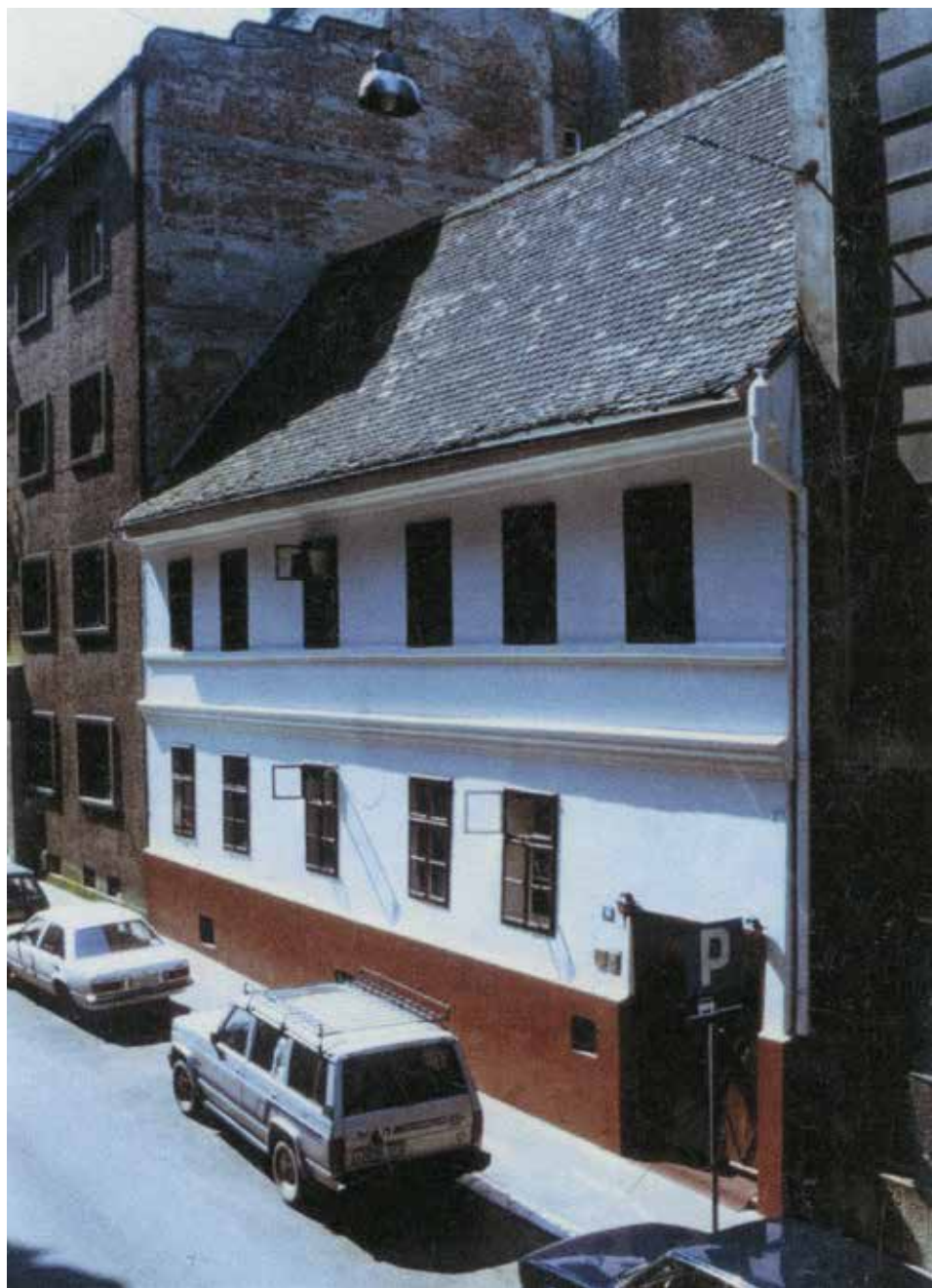

Изглед из 19. века (Кућа у средини са стрмим кровом)
19th-century view (the house in the middle with the steep roof)

Owing to Jevrem Obrenović, the first Serbian public library was founded in Vozarević's house, and was moved to the State Printing Office in Pop Lukina Street. This part of Belgrade also featured buildings which were the seats of Serbian political and religious life in the 19th century: the Metropolitanate Court, the Seminary of the Serbian Orthodox Church (currently housing the Patriarchate), the People's Office and the Magistrates Building.

The Varoš Gate was erected in 1754 at the location of an older gate, itself built and torn down by Austrians. The lower section was constructed from stone ashlars and the upper from wood. It resembled a single-story building with a vehicular passageway on the ground floor and a watchtower on the first floor. From 1862 onwards, once the Turks had left Kalemegdan and Belgrade, the gate was torn down and the name Varoš

Kapija remained a reference to a specific place for a while longer. The social life of Serbs took place in this area for the most part, as testified by one of the best-known and oldest taverns in Belgrade – the ? (the Question Mark Tavern). This area also had the best-known luxury goods and tailor's shops, as well as groceries and many others. According to many travel book writers, the area around the Varoš Gate stood out from the other gate areas along the moat, both in terms of appearance and character. The house in 10 Gračanička Street – known as the *Old House in Varoš Kapija* – testifies to that now. It is perhaps the only one that keeps the spirit of the late 18th century Belgrade, imperceptibly in its modesty. The time when the structure was erected has not been precisely determined. The base, architectural layout, and manner of construction indicate that it was built

in the late 18th century, as does the *Plan of Belgrade* from 1789, which contains it as a residential building of an unknown owner. The oldest preserved written document on the house in Varoš Kapija is a title deed from 1831, which specifies that the house was bought by Nastas Petrović from Toma and Antonije Marković. Along with the house, Nastas received the Turkish title deed. The house went back to Toma and Antonije Marković in the same year, and remained in its original state until 1930, when a section was added, as well as the sanitary block. Today it is owned by the descendants of Antonije and Toma Marković.

The building is L-shaped and consists of a basement, ground floor, and first floor. It was constructed using the Bundwerk technique, with a tall steep roof. It is classed as a Pannonian, Baroque-style town house with stylistic elements of Classicism. During the great Baroque reconstruction of Belgrade in the 18th century (1717–1739), while Belgrade was under the reign of the Habsburg Monarchy, the town of Belgrade resembled medieval towns for a brief period in its history. However, after the Turks conquered it again, Belgrade remained a town with a predominantly Oriental cultural pattern until the mid-19th century. This was most clearly seen in the construction craft, although certain Austrian influences were retained. Back in the day, colonies of non-Turkish tradesmen lived there (Jews, Aromanians, Greeks), and - judging by this house - Serbs from Vojvodina as well. Its stylistic features suggest that the house was built by an unknown master from outside Serbia.

After the Hatt-i Humayun of 1830, Belgrade was slowly transforming into a modern European capital, Serbian students were educated in prestigious European centres and brought the architecture and characteristics of the dominant styles from European cities.

The traces of the architectural milieu of Varoš Kapija have now completely disappeared. The only structure that remains a testament to the residential architecture of the late 18th and early 19th centuries is the old house in Varoš Kapija. It is a unique example of the late-Baroque residential architecture in the entire region of Belgrade. The house is built into the array of street structures, with its architecture standing out from the adjacent buildings.

As regards preservation, the house represents a historical structure now and a rare example of architecture over two centuries old. It has been designated as a cultural monument of great significance because of its

architectural and cultural value (the Decision was published in *The Official Gazette of the Republic of Serbia*, No. 14/79).

References:

The cultural monument file: *The Old House in Varoš Kapija*, Documents of the Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade.

Bogunović, S. G. (2005), *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka*, Beograd.

Gavela, Đ. (ed.) (1951), *Stari Beograd: iz putopisa i memoara*, Beograd: Novo pokolenje.

Jovanović, Ž. P. (1964), *Iz starog Beograda*, Beograd.

Стара кућа на Варош капији

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда

За издавача: Оливера Вучковић, директор

Аутор: Ивана Весковић

Лектура: Језикалац - Татјана Тодоровић

Превод: Језикалац - Бојана Додић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић, фотодокументација ЗЗЗСКГБ

Тираж: 1000 примерака

Штампа: „Birograf comp“ d.o.o.

Београд, 2020.

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

СР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

728.37(497.11 Београд)(036)

ВЕСКОВИЋ, Ивана, 1977-

Стара кућа на Варош капији = The Old House in Varoš Karija / Текст Ивана Весковић ; превод Бојана Додић ; фотографија Снежана Неговановић]. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда = Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade, 2020 (Београд : Birograf). - 10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Подаци о ауторки преузети из колофона. - Текст штампан двостручно. - Тираж 1.000. - Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-89779-94-3

а) Београд -- Стара кућа на Варош капији -- Водичи

COBISS.SR-ID 18446345